

זית או 'כזית'

בעז אופן

לעילוי נשמת
אריאל יעקב לבנון ז"ל
השיב נשמתו לבוראו בעת טיול
בארץ זית שמן ודבש

שיעור הזית הוא נושא שאת השלכותיו המעשיות אנו פוגשים יום יום. הדעה הרווחת היא כי שיעורו של הזית גדול מן הזית המוכר לנו, אולם מעיון במקורות ובדברי הפוסקים נראה כי הזית בן ימינו הוא הזית עליו דיברה הגמרא.

פתיחה

מבוא

חלק א - שיעור הזית - עיון בדברי הפוסקים

שיעור הגרוגרת
יחס הגרוגרת לזית
יחס הזית לביצה
שיעור בית הבליעה
ראיה לדעת הרמבם
יחס הכותבת לביצה
יחס הכותבת לזית

חלק ב' - הזית כזיתי ימינו

שיעור הזית לרמבם
שינוי גדול הזיתים
ראיות לשיעור הזית כזית של ימינו

סיכום

נספח

הזית כשיעור שטח
שיעור הגריס
יחס הגריס לזית

פתיחה

כידוע, ישנן שתי שיטות מרכזיות¹ המקובלות היום, על-פיהן נוהגים לשער את המידות הקיימות בהלכה: שיטת הגר"ח נאה, ושיטת החזו"א.

שיעורי המידות לפי שיטות אלו הם:

רביעית - 86 סמ"ק לגר"ח נאה, ו- 150 סמ"ק לחזו"א.

ביצה (עם הקליפה) - 57.6 סמ"ק² לגר"ח נאה, ו- 100 סמ"ק לחזו"א.

זית (חצי ביצה³ ללא קליפה) - 27 סמ"ק⁴ לגר"ח נאה⁵, וכ- 47 סמ"ק לחזו"א⁶.

זית (שליש ביצה⁷ ללא קליפה⁸) - 17.3 סמ"ק לגר"ח נאה, ו- 33 סמ"ק לחזו"א.

שיטות אלו מקורן במחלוקת קדומה יותר, בין הנודע ביהודה לחכמי המזרח - האם התקטנו השיעורים או לא. מחלוקת זו התעוררה כבר בזמן הנו"ב, כאשר ניסה למדוד את כמות העיסה החייבת בחלה (שיעור העיסה החייבת בחלה הוא עשירית האיפה. שיעור זה שווה ל- 28.8 רביעיות הלוג. במקום אחר מוגדר שיעור זה כנפח של - 43.2 ביצים). במדידה שערך הנו"ב נמצא חוסר התאמה בין שיעור החלה הנמדד בביצים, לבין שיעור החלה כאשר מודדים אותו ברביעיות הלוג (מידת הלוג גם היא מידת נפח, אלא שאינה מידה טבעית כמו הביצה, אלא מידה שנקבעה לפי הסכמת העולם. בזמנם נהגו לשער את כלי מדידת הנפח ע"פ אורכם, רוחבם וגובהם, כך שרביעית היא כלי אצבעיים⁹ על אצבעיים ברום אצבעיים ומחצה וחומש¹⁰, כפי העולה מהגמ' - [2*2*2.7 אצבעות = 10.8 אצבעות מעוקבות].

¹ ישנה שיטה נוספת על-פיה נקטו רוב פוסקי אשכנז, וכן עולה מחישוב שיעורי המידות ע"פ ה"דרהם המצרי", כפי שכתב הרמב"ם. לפי שיטה זו שיעור הביצה כ- 50 סמ"ק (כגודל ביצי ימינו). עיין בס' מדות ושיעורי תורה עמ' רכד.

² גודל הביצים הממוצעות בימינו כ- 50 סמ"ק. אולם הגר"ח נאה לא קבע את שיעורו ע"פ מדידת ביצים, אלא ע"פ חשבון משקל הביצה לפי ה"דרהם המצרי" ע"פ מש"כ הרמב"ם, וע"פ השוואתו לדרהם הטורקי. לעומתו, החזו"א, שקבע את שיעורו ע"פ מידת האצבע, הגיע למסקנה שהביצים בזמן חז"ל היו גדולים בדיק פני שניים ממוצע הביצים של ימינו - 100 סמ"ק. ועיין לקמן הערה 12.

³ כשיטת התוס', עיין לקמן עמ' 4-5.

⁴ שיעור זה ביסודו הינו שיעור נפח, אלא שנהגו בארצות המזרח בדורות האחרונים לשער את שיעור הזית ע"פ משקל (27 גרם, משקל 27 סמ"ק מים), כיוון שקשה לעמוד על נפח הפת (עיין כף החיים סי' קסח סע' מו).

אמנם גם לשיטתם, דבר שמשקלו הסגולי גבוה מן המים א"א לשער ע"פ משקל, כיוון שמדידה כזאת מקטינה את שיעור ה"כזית" ויוצרת קולא (משקלה הסגולי של הפת קרוב למשקל הסגולי של המים, וכן משקלה הסגולי של המצה העבה, אותה נהגו לאכול בארצות המזרח. וצ"ע האם לשיטתם יש להחמיר גם במצות הדקות, אותם נהגו לאכול בקהילות אשכנז, שכן משקלם הסגולי אינו אלא כחצי ממשקל המים. וא"כ החומרא למדוד ע"פ המשקל הינה חומרא גדולה ביותר).

⁵ לדעתו, שיעור הקליפה - 1/20 מנפח הביצה (פחות מ- 3 סמ"ק).

⁶ לדעתו, שיעור הקליפה היה קצת פחות מ- 1/10 מנפח הביצה, שכן יחס הקליפה לביצה קטן ככל שנפחה גדל.

⁷ כשיטת הרמב"ם, עיין לקמן פרק - "שיעור הגרוגרת".

⁸ זאת לדעת הגר"ח נאה, אולם לדעת החזו"א רק הנוהגים להחמיר בכחצי ביצה, יכולים להקל לחשבה בלי הקליפה.

⁹ מידת האצבע ומידת האגודל - מידה אחת הם, אא"כ מוזכר בפרוש - "אצבע קטנה".

¹⁰ כן עולה מהגמ' בפסחים קט ע"א, שיעור זה נגזר מהשוואת שיעור נפח המקווה - 40 סאה, לרוחבו וגובהו - אמה על אמה ברום שלוש אמות.

חוסר ההתאמה נבע מכך, שאת שיעור הרביעית קבע הנו"ב על-פי מדידת רוחב אגודל אותו שיער כ - 2.4 ס"מ¹¹, וא"כ שיעור אגודל מעוקב - 13.8 סמ"ק. הכפלת שיעור זה ב - 10.8 (סכום האצבעות המעוקבות ברביעית), נתנה מידת נפח השווה לנפח 3 ביצים (150 סמ"ק). ומכיוון ששיעור הרביעית על-פי הגמ' הינו ביצה וחצי, קבע הנו"ב שנפח הביצים היה גדול בעבר פי שניים.

הגר"ח נאה חלק על דעה זו (שפשטה בארצות אשכנז), ופסק ע"פ המסורת¹² שנהגה בארצות המזרח, שלא התקטנו השיעורים. לדבריו שיעור האצבע קטן יותר והינו כ - 2 ס"מ.

במחלוקת זו דנו האחרונים רבות, ואין המאמר דן בשאלה זו. מאמר זה בא להתמקד בסוגיא ספציפית, שהיא שיעור הזית.

מבוא

כאמור, מחלוקת הפוסקים הנ"ל - האם התקטנו השיעורים או לא, נוצרה בעקבות השוואת מידות הנפח הנמדדות בביצים למידות האורך הנמדדות באצבעות, טפחים ואמות. השוואה זו נעשתה בגמ' בשני מקומות: א. שיעור מקוה - 40 סאה, כנגד רוחב גוף האדם - אמה על אמה ברום ג' אמות. ב. שיעור עיסה החייבת בחלה - עשירית האיפה (28.8 רביעיות הלוג), שהם מ"ג ביצים וחומש.

במידות אלו, היו רגילים להשתמש יום יום למסחר ולתעשייה (כשם שבימינו משמשות המידות - מטר, גרם וכדו'), לכן ידוע ומפורסם היה מהו היחס בין מידה לחברתה, כגון הקב = 6 ביצים, והטפח = 4 אצבעות.

שונה הדבר לגבי השיעורים הנלמדים מהפסוק: "'ארץ חיטה ושעורה'... - ארץ שכל שיעוריה כזיתים..."¹³ - (זית, גרוגרת להוצאת שבת, כותבת הגסה ליה"כ וכו'), שאינם מידות נפח רגילות שהשתמשו בהם יום יום, אלא שיעורים שנקבעו על-פי הלכה למשה מסיני, על-פיהם יש לשער שיעורים הלכתיים ספציפיים¹⁴.

שוני זה בין סוגי השיעורים השונים גרם לכך שלא היה ידוע ומפורסם בין האנשים מהו היחס בין שיעורים אלו לשאר מידות הנפח, ולכן לא מוזכר בגמ' במפורש כמה זיתים, כמה גרוגרות, או כמה כותבות ישנן בביצה וברביעית.

¹¹ ליתר דיוק, שיעור זה ניתן ע"י החזו"א. אמנם הנו"ב עצמו שיער את האצבע כפחות מעט, ואילו החת"ס ורע"א שיערו ע"פ מדידתם שיעור גבוה במקצת - כשיעור "צול" שהוא כ - 2.6 ס"מ.

¹² מסורת זו מקורה בדברי הגאונים והרמב"ם, שנתנו שיעור לרביעית מים ע"פ משקל של 27 דרהם מצרי. הגר"ח נאה לא קיבל את הטענה ש"נתקטנו השיעורים", וע"פ הנחת יסוד שהניח, שגם משקל הדרהם לא השתנה, קבע את שיעור הרביעית ע"פ משקל הדרהם הטורקי שנהג בימיו.

ועיין בהקדמה לס' מידות ושיעורי תורה להרב ח. בניש שערער על הנחת יסוד זו, שכן במציאות, הדרהם הטורקי גדול במעט מהדרהם המצרי, ועל כן השיעורים קטנים במעט: רביעית כ - 74 סמ"ק, אצבע כ - 1.9 ס"מ, וביצה כ - 50 סמ"ק (כגודל ביצה ממוצעת בימינו).

¹³ ברכות מא ע"ב

¹⁴ לגבי שיעור ביצה מצאנו חילוק בין המידה ה"שימושית" לבין המידה ה"הלכתית". הביצה השימושית נמדדת עם הקליפה, שכן כך יותר נוח לשערה, וכך היו נוהגים בני האדם. ואילו הביצה ההלכתית (שיעור שביעה, טומאת אוכלין וכדו') נמדדת בלי הקליפה כדרך אכילת ביצה - כן עולה מדברי הגמ' (ערובין פג ע"א) והפוסקים שם.

כיוון שכן, ניסו הפוסקים (בעיקר פוסקי אשכנז, שם לא היו מצויים פירות אלו) ללמוד על יחס הזית, הגרוגרת והכותבת למידות השימושיות ע"י דיוק והשוואת סוגיות.

חלק א - שיעור הזית - עיון בדברי הפוסקים

שיעור הגרוגרת

שיעור עירוב חצרות במקום שהדיירים מרובים - שמונה עשרה גרוגרות, שיעור שתי סעודות. מכאן, ששיעור סעודה - תשע גרוגרות¹⁵.

במקום אחר¹⁶, לגבי עירובי תחומין ששיעורם ג"כ - ב' סעודות, נחלקו תנאים מהו שיעור ב' סעודות :

דעת ר"מ ור"י ששיעורן ח' ביצים (שיעור זה לא נאמר בפירוש, אלא שבתוספתא שהובאה שם בגמ' נאמר ששמינית משיעור זה מטמא טומאת אוכלין, וקיי"ל שטומאת אוכלין בכביצה), וכן פסק ר"י בתוס'¹⁷.

דעת ר' יוחנן בן ברוקא ששיעורן ו' ביצים, וכן פסק הרמב"ם¹⁸.

דעת ר' שמעון ששיעור ב' סעודות הוא ה' ביצים ושליש לעניין עירוב בלבד, ובשאר המקומות ר"ש מודה לר"מ ור"י, שכן בדיני עירוב מקילים יותר מבשאר מקומות. כדעה זו פסק ר"ת¹⁹, וכן הגיה הבית יוסף²⁰ בדברי הטור האומר ששיעור ב' סעודות לעניין עירוב הוא ח' ביצים, וכתב שם הב"י שהוא טעות סופר וצ"ל "ה' ביצים ועוד", וכן כתב הפרי חדש²¹ בדעת השו"ע, והב"ח חלק שם על הב"י עיי"ש.

רוב רובם²² של הראשונים סוברים, ששני השיעורים המוזכרים בגמ' כשיעור ב' סעודות (18 גרוגרות, ו-8 ביצים לר"י וכו') - שיעור אחד הם. א"כ לפי חשבון יוצא ש:

לדעת ר"י בתוס' (הפוסק כר"מ ור"י), שיעור הגרוגרת - 8/18 מביצה (0.44 ביצה).

לדעת הרמב"ם (הפוסק כריב"ב) שיעור הגרוגרת - 6/18 מביצה (0.333 ביצה).

לדעת ר"ת הב"י והפ"ח הפוסקים כר"ש, שיעור הגרוגרת הוא - 5.333/18 מביצה (0.296 ביצה).

¹⁵ כן עולה מהגמ' ערוכין פ ע"ב

¹⁶ ערוכין פב ע"ב

¹⁷ יומא פ ע"א ד"ה ושיעורו חכמים

¹⁸ הל' ערוכין פ"א ה"ט

¹⁹ תוס' שם

²⁰ אר"ח סי' תט ד"ב ומה שכתב

²¹ סימן תפו סע א

²² לדעת תוס' ישנים (יומא פ ע"ב), אין להשוות את השיעורים הנזכרים בעירובי חצרות ותחומין, שכן בעירובי חצרות נאמר השיעור במיני פירות, כגון מעשה אלפס, ובעירובי תחומין נאמר השיעור בפת.

יחס הגרוגרת לזית

על-פי המציאות נראה שזית קטן מגרוגרת. ואכן הביאו הפוסקים הוכחה לכך מהגמ'²³ - "זרק כזית תרומה לבית טמא מהו?...". - כלומר, למרות ששיעור הוצאה בשבת בגרוגרת, מסתפקת הגמ' האם בתרומה יהיה הדין שונה לחומרא, ויהיה חייב אפילו בכזית, עיי"ש. לפ"ז משמע מהגמ' שם שזית קטן מגרוגרת²⁴.

יחס הזית לביצה

על-פי הנחה זו (שהזית קטן מגרוגרת), ועל-פי היחס האמור לעיל בין הגרוגרת לביצה יוצא, שלדעת ר"י בתוס', הזית קטן מ- 0.44 ביצה, לדעת הרמב"ם הזית קטן מ- 0.333 ביצה, ולר"ת והב"י הזית קטן מ- 0.3 ביצה. כמו כן, מסתבר לומר שישנו הפרש הניכר לעין בין הזית לגרוגרת, שהרי בעבר היו מידות אלו נמדדות ע"י בני אדם לפי זית וגרוגרת טבעיים, ומדידה זו נעשתה ע"פ הראיה בלבד, ללא מכשירי מדידה.

שיעור בית הבליעה

הגמ' ביומא²⁵ דורשת את הפסוק: "מכל האוכל אשר יאכל"²⁶ (הנזכר לגבי טומאת אוכלין) - "אוכל הנאכל בבת אחת, ושיערו חכמים - אין בית הבליעה מחזיק יותר מביצת תרנגולת".

לעומת גמ' זו, הגמ' בכריתות²⁷ לעניין אין איסור חל על איסור, מגבילה את מס' הלאווים שיכול האדם לעבור באכילה אחת של בשר קודשים, בעובדה ש"אין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים".

השוואה פשוטה בין הגמ' ביומא האומרת ששיעורו המקסימלי של בית הבליעה הינו כביצת תרנגולת, לבין הגמ' בכריתות האומרת ששיעורו המקסימלי של בית הבליעה אינו גדול משני זיתים מראה לכאורה, ששיעור הזית הוא כחצי ביצה. השוואה זו הביאה את ר"י בתוס' לפסוק כר"מ ור"י שסוברים שהגרוגרת גודלה כמעט חצי ביצה, ולא כר"ש הסובר שהגרוגרת פחותה משליש ביצה.

דעת ר"י בתוס'

אמנם, עדיין שיטת ר"י בתוס' צריכה עיון, שהרי לדעתו הגרוגרת = 0.44 ביצה, והזית קטן מהגרוגרת בצורה הניכרת לעין, א"כ גודלו של הזית הוא לכל היותר כ- 0.4 ביצה.

²³ שבת צא ע"ב

²⁴ לבר מהמג"א (ס"י תפו) שכתב בדעת הרמב"ם, שהגרוגרת קטנה מזית, והגמ' הנ"ל בשבת מדברת על זית קטן. ועיין מה שהקשה עליו הנודע ביהודה בסימן לז (הובא לקמן ב"דעת האחרונים בדעת הרמב"ם", עיי"ש).

²⁵ דף פ ע"א

²⁶ ויקרא יא לד

²⁷ דף יד ע"א

א"כ שני זיתים הרי הם לכל היותר כ- 0.8 ביצה, ואם כן בית הבליעה יכול להכיל לפחות עוד כ- 0.2 ביצה (ובסה"כ כ- 2.5 זיתים)!

וצריך לומר לשיטתם, שהגמ' בכריתות אומרת שאי-אפשר להתחייב בלאו נוסף, כיוון שא"א לאכול שלושה זיתים כאחד. וכוונת הגמ' באומרה: "אין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים" - לזיתים שלמים. ובאמת, בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים אך לא כדי שלושה זיתים, וכ"כ המג"א²⁸.

אמנם, הנודע ביהודה²⁹ חלק על המג"א, כיוון שהכין את הגמ' כפשוטה - שזית הוא חצי ביצה (0.5), ולשיטתו הגרוגרת גדולה מחצי ביצה, וא"כ שיעור ב' סעודות לעירוב (י"ח גרוגרות), גדול אף מתשע ביצים³⁰ (בהנחה שהגרוגרת - 0.6 ביצה, א"כ ב' סעודות הן כ- 11 ביצים).

ועיין בפרי חדש³¹ (הסובר כהגהת הב"י, שהגיה בדברי הטור וכתב במקום "ח' ביצים" - ה' ביצים ועוד) שכתב, שלכו"ע שתי סעודות אינן ח' ביצים, כיוון שלדעת ר"י בתוס' הפוסק כר"מ ור"י, ב' סעודות הן קרוב ל- י' ביצים, וכסברת הגו"ב.

אך דבריהם צריכים עיון, כיצד תתישב לפיהם הגמ'³² האומרת, ששיעור ב' סעודות הינו פי שמונה משיעור ביצה ("חצי חצי חצי חצי לטומאת אוכלין"), שהרי לשיטתם שיעור ב' סעודות גדול משמונה ביצים. ועוד, הרי התוס' עצמם³³ כתבו, ששיעור חצי פרס שווה לשתי ביצים, וא"כ ב' סעודות (ארבעה שיעורי "פרס") שיעורן ח' ביצים.

ועוד קשה מהגמ'³⁴ האומרת, ששיעור הכותבת לפחות שני זיתים³⁵, והרי הכותבת למסקנת הגמ' ביומא³⁶ פחותה מכביצה, א"כ מוכח, שהזית קטן מחצי ביצה.

ועיין בתרומת הדשן³⁷, שהעמיד מחלוקת זו (האם הזית הינו בדיוק חצי ביצה או מעט פחות) במחלוקת רב זביד ורב יהודה³⁸, לעניין שיעור כותבת³⁹. דלרב זביד הסובר שהכותבת פחותה מכביצה - הזית פחות מחצי ביצה, שכן הגמ' בכריתות⁴⁰ אומרת, שהכותבת הינה ב' זיתים. ואילו לרב יהודה, הסובר שהכותבת והביצה שווים זה לזה, הזית שווה לחצי ביצה בדיוק. אמנם, גם לשיטתו, כיוון שהכרעת הגמ' כרב זביד, א"כ הזית קטן מחצי ביצה!

²⁸ או"ח תפו ס"ק א

²⁹ מהדו"ק או"ח סי' לו

³⁰ עיי"ש בנו"ב שיצא על-פי זה להשוות בין שיעור ב' סעודות לערובין לבין שיעור חלה, שאף הוא מקורו באכילת אדם בריא ביום - ב' סעודות. וכתב שהגרוגרת גדולה כמעט כביצה, וי"ח גרוגרות פת (שיעור עירוב) - נעשים ממ"ג ביצים קמח (שיעור חלה). ודבריו צריכים עיון מהמציאות, ומ"מ הפוסקים לא נקטו כשיטתו.

³¹ סי' תפו ס"ק א

³² ערובין פב ע"ב

³³ ערובין פב ע"ב ד"ה וחצי

³⁴ כריתות יד ע"א

³⁵ עיין לקמן בהרחבה בפרקים - "יחס הכותבת לביצה" ו"יחס הכותבת לזית"

³⁶ דף עט ע"ב

³⁷ סימן כו

³⁸ יומא עט ע"ב

³⁹ עיין בהרחבה לקמן לגבי יחס הכותבת לזית ולביצה.

⁴⁰ דף יד ע"ב

החזו"א⁴¹ תירץ קושיות אלו וכתב, שלדעת התוס' הזית הוא חצי ביצה ללא הקליפה, שכן לדעתם בית הבליעה מכיל שני זיתים שהם כביצה, וביצה זו נלמדה מהפסוק: "מכל האוכל אשר יאכל", ובבית הבליעה מכניסים רק ביצים קלופות. לדעת החזו"א, מה שכתבה הגמ' ביומא⁴² שהכותבת פחותה מביצה, הכוונה לביצה עם הקליפה. ושיעור ב' סעודות הינו ח' ביצים עם⁴³ הקליפה⁴⁴. ומש"כ הגמ' ששמינית משיעור זה הינו השיעור לטומאת אוכלין - לא דקדקה בדבריה, שכן שיעור טומאת אוכלין - כביצה ללא קליפה. אמנם, הנו"ב עצמו⁴⁵ כתב במפורש, שהכותבת פחותה אף מביצה ללא הקליפה, וכן היא דעת הגר"ח נאה⁴⁶, והמשנ"ב⁴⁷ הביא את שתי הדעות.

דעת הרמב"ם

שיטת הרמב"ם, שהגורגרת היא שליש ביצה, צריכה ביאור - כיצד תתיישב עם הגמ' בכריתות⁴⁸ האומרת, שבית הבליעה מחזיק שני זיתים, והלא הזית קטן מן הגורגרת, ובגמ' ביומא⁴⁹ נאמר שבית הבליעה מחזיק ביצת תרנגולת!

⁴¹ אר"ח סי' ק ס"ק ה

⁴² דף עט ע"ב

⁴³ אמנם, בדעת הרמב"ם הפוסק כריב"ב, אי-אפשר לומר כן, כיוון שבדברי ריב"ב כפי שפרש רש"י (ערובין פג ע"א) שיעור טומאת אוכלין הינו בדיוק שמינית משיעור ב' סעודות. וכן נראה מדברי הרמב"ם (טומאת אוכלין פ"ד ה"א), שכתב: "אין אוכל טמא מטמא עד שיהיה ביצה בלא קליפה. וכן האוכל אוכלין טמאים אינו נפסל עד שיאכל כביצה ומחצה וזהו חצי פרס", ומשמע מדבריו, שחצי פרס הינו ביצה ומחצה בלא הקליפה. גם מדברי הטור והב"י (סי' שסח), שלא הזכירו חילוק זה בהביאם את דברי התוס' והרמב"ם, נראה שלא סברו חילוק זה.

⁴⁴ לפ"ז יוצא (לדעת תוס'), שנפח הקליפה שווה לחמישית מנפח הביצה לכל הפחות, שהרי לדעת החזו"א הגורגרת = 0.44 ביצה עם הקליפה, והזית קטן ממנה (לכל היותר - 0.4 ביצה), א"כ שני זיתים שהם ביצה בלא קליפה = 0.8 ביצה לכל היותר, וא"כ נפח הקליפה = 0.2 ביצה לכל הפחות. וצ"ע שהרי במציאות נפח הביצה - כעשירית מהביצה (ודעת החזו"א בקונטרס השיעורים, שיש לשער את נפח הקליפה ע"פ המציאות, שהרי כתב שם לפי שיטתו שנתקטנו הביצים, שאם באים לחשב את נפח הקליפה, יש להפחית מעט מאחוז הקליפה בביצי ימינו, שכן ככל שהביצה גדולה יותר אחוז הקליפה שבה נמוך יותר. וא"כ יוצא מדבריו, שנפח הקליפה בביצי ימינו צריך להיות עוד יותר קטן מהנפח שיצא מהחשבון שעשינו לעיל, שכן חשבון זה נעשה לפי הביצים בזמן הגמ', שלדעת החזו"א גדולם היה פי שניים מביצי ימינו !

⁴⁵ מהדו"ק אר"ח סי' לח

⁴⁶ שיעורי תורה עמ' קפז

לפי האמור לעיל לא ידויקו מרפסי הלוחות, שחישבו בדעת הגר"ח נאה שכתב שהביצה ללא הקליפה - 54 סמ"ק, ולפי זה כתבו (בדעת התוס'), שהזית - 27 סמ"ק (חצי ביצה בדיוק), ומשמע מדבריהם ששיעור זה הוא בין לקולא ובין לחומרא:

א. כיוון שלדעת הגר"ח נאה הזית קטן אף מחצי ביצה ללא הקליפה (שכן לדעת הגר"ח נאה, הכותבת שהיא ב' זיתים קטנה אף מביצה בלא קליפה).

ב. לפי מש"כ המג"א הזית אינו חצי ביצה ולא 0.44 ביצה, אלא שיעורו נע בין מעט יותר משליש ביצה, למעט פחות מ - 0.44 ביצה. א"כ שיעורו כ - 0.34 - 0.44 ביצה. (19.6 - 25.3 סמ"ק).

ג. מסתבר לומר שישנו הפרש הניכר לעין בין גורגרת לזית. א"כ שיעור הזית לכל היותר כ - 0.34 - 0.4 ביצה (19.6 - כ - 23 סמ"ק). [מסברא נראה, שהפרש הניכר לעין בין זית לגורגרת צריך להיות גדול יותר מ - 0.04 ביצה, אלא שקשה להעריך כמה הוא, לכן בחישובים נקטתי בשיעור מינימלי].

ולמעשה, לכאורה יש ללכת לחומרא בשיעורי דאורייתא (שהרי כן היא דרך הפוסקים בשיעור הזית, להחמיר בדאורייתא בכל מקום שיש ספק מהו השיעור המדויק), ובמצוות ל"ת, כגון חמץ בפסח וכדו', החומרא היא השיעור הנמוך יותר.

⁴⁷ סימן תריב ס"ק ב

שאלה זו נשאלה ע"י התוס'⁵⁰. והשיב שם ר"ת, שיש לחלק בין הגרוגרת הנזכרת בכל מקום לעניין שיעורים (להוצאת שבת), שהיא גרוגרת הגדולה מזית, לבין הגרוגרות הנזכרות בשיעור סעודה (י"ח גרוגרות - ב' סעודות), שם מדובר בגרוגרות מעוכות ללא גרעינים, שהם כ - 0.3 ביצה. וכן יש לחלק בין הזית הנזכר בכל מקום לבין הזית הנזכר בגמ' בכריתות, שם אכילתו עם הגרעין ולפיכך קשה לכולעו. ושיעור הזית בכ"מ - מעט פחות מחצי ביצה. (כך שכותבת שהיא שני זיתים הינה פחותה מכביצה).

אמנם ר"י בתוס' שם דוחה את דברי ר"ת, שכן גרוגרות אין בהן גרעינים, ושיעורן שווה בכל מקום (מדבריו נראה שלפני ר"ת לא היו מעולם תאנים וגרוגרות). כמו כן דחה ר"י שם את החילוק בין אכילת זית לבין שיעור הזית בכל מקום, שכן הגמ' בכריתות מדברת על ב' זיתים מבשר קודשים שאין בו גרעינים, ולכן נוח הוא לכליעה.

דעת האחרונים בדעת הרמב"ם

כיוון שתירוצו של ר"ת לא התקבל, ניסו האחרונים ליישב את דעת הרמב"ם בדרכים אחרות:

דעת המגן אברהם

המג"א⁵¹ כותב, שהגמ' בשבת⁵² האומרת שזית קטן מגרוגרת, מדברת בזית קטן ולא בזית בינוני האמור בכל מקום, שהוא גדול מגרוגרת (והוא מעט פחות מחצי ביצה).

אמנם תירוץ זה קשה מכמה טעמים: א. במציאות גרוגרת גדולה מזית בינוני. ב. הגמ' בשבת מדברת על "זרק כזית תרומה", ומדלא נקטה הגמ' - "זרק פחות מגרוגרת", משמע שכוונתה לזית המשוער בכל מקום, והיתה לגמ' הו"א, שכזית תרומה, מתוך שיש לו חשיבות לעניין אכילה, יהיה חשוב גם לעניין הוצאה. (כשם שהיתה לגמ' שם הו"א שמוציא זרע לזריעה שיעורו בכזית, שמתוך שהחשיבו לזריעה, חוזר דינו להיות ככל שיעורי התורה ששיעורם בכזית. ובכל דיני התורה הזית הוא זית בינוני), וכן הקשה הנו"ב⁵³.

דעת הנודע ביהודה

הנודע ביהודה⁵⁴ מתרץ, שהגמ' בכריתות האומרת, שבית הבליעה מחזיק רק שני זיתים, כוונתה לאכילה נורמלית, שאינה 'אכילה גסה'. שהרי שם מדובר לעניין מלקות, ואין לוקים על 'אכילה גסה'.

ואילו הגמ' ביומא מדברת בעניין שיעור אוכל המטמא בטומאת אוכלים, ואוכל מטמא בבית הבליעה אפילו כשנאכל ב'אכילה גסה'. שכן בפסוק נאמר: "מכל האוכל אשר

⁴⁸ דף יד ע"א

⁴⁹ דף פ ע"א

⁵⁰ יומא פ ע"ב ד"ה ושיערו חכמים

⁵¹ ריש סי' תפו

⁵² דף צא ע"ב

⁵³ מהדו"ק או"ח סי' לו

⁵⁴ שם

יאכל...", ושיערו חכמים שבית הבליעה מחזיק ביצת תרנגולת. ומהמילים "אשר יאכל" נראה שהכוונה אפילו ל'אכילה גסה'.

וראיה לדבריו ממדרש לקח טוב: "מכל האוכל אשר יאכל, שיערו אכילה מעולה והיינו כביצה"⁵⁵.

וכ"מ מדברי התוס' ישנים⁵⁶ שכתבו, שבית הבליעה מחזיק ב' זיתים - "פרוש, כדרך אכילה".

דעת הגר"א

הגר"א⁵⁷ מחלק ואומר, שבית הבליעה מחזיק ביצה ללא קליפה, שהיא שני זיתים (שכן לבית הבליעה מכניסים רק ביצים קלופות ולכן נראה שעליהם דברה התורה), ואילו גודל הזית - מעט פחות משליש ביצה⁵⁸ בקליפתה.

מדבריו יוצא, שהפרש בין ביצה קלופה לביצה רגילה הוא כשליש ביצה. ודבר זה רחוק מהמציאות, שכן בימינו הקליפה עם האוויר הכלוא בתוכה - נפחם כעשירית⁵⁹ מנפח הביצה.

תירוץ נוסף של הנודע ביהודה

הנודע ביהודה בתירוץ נוסף, מנסה לשלב את תירוץ המג"א על התוס' (שבית הבליעה מחזיק מעט פחות מג' זיתים), עם תירוץ הגר"א ואומר, שלבית הבליעה מכניסים רק ביצים קלופות, ואכן ביצה קלופה מכילה מעט פחות מ'ג' זיתים, ואילו ביצה עם הקליפה גדולה הימנה ברביע⁶⁰. לפ"ז גודל הזית לדעת הרמב"ם - מעט יותר מרבע ביצה בקליפתה.

גם תירוץ זה קשה, שהרי נפח קליפת הביצה במציאות, כאמור, הוא כעשירית הביצה.

דעת הישועות יעקב

בספר "ישועות יעקב"⁶¹ תירץ, שהסוגיא בכריתות חולקת על הסוגיא ביומא. ואע"פ שדוחק לומר שיש מחלוקת במציאות, מ"מ כבר מצאנו מחלוקת תנאים (ר"י, ר"ש, וריב"ב) בגודל הגרוגרת. וייתכן, שלדעת הרמב"ם הגמ' בכריתות סברה כר"מ ור"י (שלדעתם הגרוגרת גדולה יותר), ואילו הגמ' ביומא סברה כריב"ב (שהגרוגרת הינה שליש ביצה), וכמותה פסק הרמב"ם.

⁵⁵ ויקרא י מ

⁵⁶ כריתות יד ע"א

⁵⁷ סי' תפו

⁵⁸ בכך רצה הגר"א ליישב את הסתירה בשו"ע, שבסי' תפו כתב שי"א שזית כחצי ביצה, ולא הביא את דעת הרמב"ם. ואילו בסי' תט כתב שהפרס ג' ביצים - כדעת הרמב"ם, ולדבריו ביצה בקליפתה הינה ג' זיתים, ואילו ביצה בלא קליפתה - ב' זיתים.

⁵⁹ עיין בסי' מידות ושיעורי תורה עמ' רלט מש"כ שם.

⁶⁰ שיטתו - כדעת המהרי"ל, הסובר שנפח קליפת הביצה שווה לרביעית ביצה.

⁶¹ או"ח סי' שא

דעת הפרי חדש

הפרי חדש⁶² שינה את הגרסה בכריתות ל"אין בית הבליעה מחזיק יותר משני שיעורים". לדעתו, בית הבליעה מכיל ככותבת, שהיא יותר מ'ג' זיתים (כביצה⁶³). והסבר הגמ' לדעתו הוא, שאת הקושיא - למה לא יתחייב גם משום אוכל דם, תרצה הגמ' שבשתי אכילות לא מיירי, ואכילת בשר ואכילת דם, אע"פ שאפשר לבולעם כאחד, מ"מ אינם אכילה אחת אלא שתי אכילות. ובית הבליעה אינו מחזיק יותר משני שיעורים - כותבת וזית, שהם ד' זיתים, אבל ג' זיתים - בית הבליעה יכול להחזיק.

תירוץ נוסף

אפשר לתרץ באופן אחר ולומר, שהגמ' בכריתות מדברת על בשר קודשים, ושם מחזיק בית הבליעה רק 2-3 זיתים כיוון שהבשר קשה הוא לבליעה, משא"כ בביצת תרנגולת, שגם אם גדולה היא מג' זיתים, מ"מ היא נוחה יותר לבליעה ואפשר לבולעה בבת אחת. ואע"פ שכשכתבה הגמ' "ביצת תרנגולת" כוונתה לשיעור ביצה לטומאת אוכלין, וזה כולל גם בשר, מ"מ מכיוון ששיעור ביצה נקרא - "אוכל אשר יאכל", ובמציאות, מאכל בשיעור של ביצה נמצא בביצת תרנגולת, שיערו חכמים שהפסוק מדבר על ביצת תרנגולת כשיעור מינימום. שכן מסתבר לומר שלא במקרה "יצא", שבית הבליעה מחזיק כביצה בדיוק, אלא שמבין כל המאכלים - בית הבליעה מחזיק כמות הקרובה ביותר לביצה, ומתוך כך הסיקו חכמים, שזהו המאכל המינימלי עליו אמרה התורה - "מכל האוכל אשר יאכל".

ראיה לדעת הרמב"ם

לכאורה יש להביא ראיה לדעת הרמב"ם מהלל, שהיה כורך פסח, מצה ומרור ואוכלם כאחד. וכתבו הפוסקים (עיין מרדכי סוף פסחים), שיש לבולעם כאחד, אם כן בית הבליעה מחזיק לפחות ג' זיתים.

אמנם, כבר תרץ המרדכי שם וכתב, שלדעת התוס' בית הבליעה מחזיק שני זיתים לא לעוסים, ואילו הפסח, המצה והמרור - לעוסים. אך עדיין קשה, שאם כן בית הבליעה מחזיק כביצה בלי לעיסה. וא"כ צ"ע מדוע דרשו חז"ל את הפסוק: "מכל האוכל אשר יאכל" ואמרו, שטומאת אוכלין בכביצה - כשיעור בית הבליעה, והלא אין דרך העולם לבלוע כביצה בלי לעיסה, והרי לדבריו יותר הגיוני היה לומר שטומאת אוכלים שיעורה בכביצה ומחצה, שיעור תכולתו של בית הבליעה בדרך אכילה!

כמו כן צ"ע, שהרי מבחינה מציאותית לא ניתן לבלוע כביצה וחצי של ה"כורך" בבת אחת, ואפי' לעוסים!

יש לציין, שהרמב"ם לא מזכיר בשום מקום מהו שיעור הזית, וכל מה שאנו יודעים מדבריו בוודאות הוא את שיעור הגרוגרת, ומסברא אנו יודעים שהזית קטן מהגרוגרת.

⁶² או"ח סי' תפו

⁶³ לדבריו צ"ל, ששיעור הזית לרמב"ם - מעט פחות משליש ביצה, כך שכותבת שהיא ג' זיתים - תהיה מעט פחות מכביצה. עיין לקמן בפרק - "יחס הכותבת לזית" בהרחבה.

יחס הכותבת לביצה

הכותבת הינה שיעור יוצא דופן בכך, שלעניין יוה"כ משערים ב"כותבת הגסה"⁶⁴ (גדולה), משא"כ בשאר השיעורים שמשערים ע"פ הבינוני⁶⁵. שיעור זה שונה משאר שיעורים גם בכך שהוא נקבע ע"פ אומדן דעת של חז"ל - "קים להו לרבנן דבהכי מיחבא דעתיה"⁶⁶, ששיעור זה מיישב דעתו של אדם רעב.

שני ההבדלים הללו מקשים עלינו לדעת את השיעור של הכותבת, מפני שאיננו יודעים מהי 'גסה' - האם היא מהזן הגדול ביותר המצוי, או שמא היא רק מעט יותר מן הממוצע. כמו כן איננו יודעים מה היה גדול הכותבת הגסה בזמן חז"ל, וכאן לא שייך לומר שכל דור ישער בפירות שבימיו, מפני שכותבת קטנה לא תיישב דעתו של אדם רעב.

כבר בזמן הגמ' הסתפק רב פפא כיצד לשער את הכותבת, האם לשערה עם הגרעין, או ללא הגרעין⁶⁷. לעומתו, רב אשי פשיטא ליה שפירוש המילה 'גסה' מלמד שהכוונה לכותבת עם הגרעין - "כל כמה דגסה".

כמו כן מסתפקת שם הגמ', האם כותבת הגסה פחותה מכביצה, או גדולה מכביצה. לדעת רב יהודה כותבת יתירה מכביצה, ולדעת רב זביד כותבת פחותה מכביצה. ובמסקנה מוכיחה הגמ' כדעת רב זביד, וראייתה מכך ששיעור שביעה הוא כביצה, אם כן שיעור יישב דעתו של אדם צריך להיות פחות מכביצה.

גם בפירוש הספק של הגמ' - האם הכותבת היא עם הגרעין או בלי הגרעין, הסתפקו הראשונים למה הכוונה (שהרי במשנה נאמר במפורש - "כמותה וכגרעינה"), עיין רש"י ותוס' שם.

כל הספקות הללו הביאו את הראשונים והפוסקים להעריך את הכותבת לא על-פי מדידתה, אלא להסתמך על מסקנת הגמ' (כרב זביד), שהכותבת פחותה⁶⁸ מכביצה.

יחס הכותבת לזית

שיטת התוס'

הגמ' בכריתות⁶⁹ מביאה "היכי תימצי" למקרה שאדם יעבור על כמה לאווים כאחד (טמא שאכל חלב, נותר וביוה"כ), ומוכיחה שם הגמ', שאותו אדם אכל לפחות שני זיתים, שהרי כדי להתחייב משום אכילה ביוה"כ צריך לאכול לפחות ככותבת. משמע, שכותבת

⁶⁴ יומא פרק ח משנה א

⁶⁵ עיין כלים פרק יז משניות ה-ט

⁶⁶ יומא עט ע"ב

⁶⁷ יומא עט ע"א

⁶⁸ ממסקנת הגמ' נראה לכאורה, שישנו הבדל ניכר בין כותבת הגסה לביצה, שכן צריך להיות הפרש משמעותי בין כמות משביעה, לכמות המיישבת דעתו של אדם. אך מצד שני, דוחק לומר שרב יהודה ורב זביד נחלקו בכזו מחלוקת גדולה במציאות. (וכ"כ הר"ן שם, וכתב שם שמתעם זה, אפשר להקל ולאכול עד מעט פחות מכביצה, וכ"מ מהרמב"ם, שבייתת עשור פ"ב ה"א). ואולי אפשר לומר, שכותבת מיישבת דעתו של אדם רעב ביוה"כ, וביצה משביעה אדם רגיל, ולכן שיעור המיישב דעתו של אדם קרוב לשיעור שביעה, וצ"ע.

⁶⁹ דף יד ע"א

גדולה לפחות כשני זיתים. ומכיוון, שמסקנת הגמ' ביומא⁷⁰ - שהכותבת פחותה מביצה, מוכח שגודל הזית - פחות מחצי ביצה.

אכן, לפי שיטת התוס' (שהגרוגרת - 0.44 ביצה⁷¹ והזית - קטן ממנה, וא"כ גודלו כ - 0.34 - 0.4) עולה, שגודלה של הכותבת - בין מעט פחות מכביצה ל- 0.68 ביצה.

שיעור זה מתאים למש"כ הר"ן⁷², שחולה ביוה"כ מאכילים אותו שני שלישי ביצה (0.66), שהרי באכילת שיעור זה בוודאי אין שיעור כותבת האסור ביוה"כ.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם⁷³ כותב: "האוכל ביוה"כ... ככותבת הגסה, שהיא פחות מכביצה במעט⁷⁴, הרי זה חייב". ונראה לכאורה, שהרמב"ם כתב ששיעור הכותבת רק מעט פחות מביצה, בגלל אותה סברא שכתב הר"ן - שדוחק לומר שתהיה מחלוקת גדולה במציאות בין רב זביד לרב יהודה (האם הכותבת גדולה מביצה או קטנה בהרבה ממנה), וא"כ, ודאי שהכותבת מעט פחות מביצה, אלא שלא ידוע בכמה.

הסבר הגמ' בכריתות לרמב"ם

כאמור, דעת הרמב"ם היא שהגרוגרת הינה שלישי ביצה, אם כן הזית הקטן מהגרוגרת בשיעור הניכר לעין גודלו לכל היותר כ - 0.3 ביצה. וא"כ, הגמ' בכריתות האומרת שיש בכותבת שני זיתים צריכה עיון, הרי שני זיתים הם לכל היותר - 0.6 ביצה, וא"כ בתוך שיעור הכותבת, שהיא מעט פחות מביצה, נכנסים לפחות שלושה זיתים, שהם 0.9 ביצה לכל היותר.

ותירץ הפרי חדש⁷⁵, שהכותבת מכילה לפחות ג' זיתים. ומש"כ הגמ' שם ב' זיתים, כתבה כן מפני שזה מה שנצרכה הגמ' בשביל קושייתה שם (שכיוון שאכל כותבת, ודאי אכל לפחות שני זיתים). ומש"כ הגמ' בהמשך, שאין בית הבליעה מחזיק יותר משני זיתים, כבר תרצו האחרונים המובאים לעיל⁷⁶ (לגבי שיעור בית הבליעה לדעת הרמב"ם, עיין לעיל בפרק - "דעת האחרונים בדעת הרמב"ם").

⁷⁰ דף עט ע"ב

⁷¹ עיין לעיל בפרק - "שיעור בית הבליעה" ב - "דעת התוס" שנחלקו האחרונים - האם ביצה זו הינה ביצה בקליפתה, או בלא קליפתה.

⁷² יומא עט ע"א

⁷³ שביתת עשור פ"ב ה"א

⁷⁴ אפשר היה לומר בדעת הרמב"ם, שהרמב"ם לא פסק בוודאות שהכותבת קטנה במעט מביצה, אלא שהרמב"ם מדבר לעניין חיוב חטאת, וזה אינו מתחייב עד שיאכל עד מעט פחות מביצה ויהיה חייב בוודאי, אך מספק יש להחמיר אף בפחות משני שלישי ביצה. אך דוחק לומר כן, שא"כ היה לרמב"ם לפרש דין זה לגבי חולה, ולומר שיאכילוהו הרבה פחות מביצה.

⁷⁵ סי' תפו ס"ק א

⁷⁶ לדעת תרומת הדשן, המובאת לעיל (בפרק - "שיעור בית הבליעה" ב - "דעת התוס"), שהסוגיות חלוקות, ייתכן לומר שנחלקו גם לגבי גודל הכותבת, האם היא שני זיתים או לפחות ג' זיתים.

חלק ב' - הזית כזיתי ימינו

שיעור הזית לרמב"ם

כאמור, הרמב"ם לא הזכיר שיעור מפורש לזית בשום מקום, אלא שמתוך עיון בדבריו לגבי שיעור גרוגרת - שליש ביצה, ידוע לנו שהזית לפי הרמב"ם קטן משליש ביצה, ומסברא נראה שישנו הפרש הניכר לעין ביניהם.

כיוון שבדרך כלל, ככל שמגדילים את נפח הזית הדבר יוצר חומרא (כיוון שחצי שיעור בלאו הכי אסור מן התורה, ובזמן הזה ב"ד לא עונשים, ואין קרבן חטאת, ולא נוהגים זהירות בהלכות טומאה וטהרה), נקטו הפוסקים בדעת הרמב"ם לחומרא, שזית הוא שליש ביצה (כשם שנקטו לחומרא בדעת התוס' - שזית הוא חצי ביצה או מעט פחות מכך, למרות שהדבר מוטל בספק, כאמור לעיל הערה 46). וא"כ צ"ע, מהו שיעור הזית מעיקר הדין?

דעת הפוסקים בדעת הרמב"ם

מתירוצי חלק מהפוסקים, לגבי הסתירה שיש לפי הרמב"ם, בין הגמ' האומרת שבית הבליעה מחזיק ביצה, לגמ' האומרת שבית הבליעה מחזיק ב' זיתים הובאו דבריהם לעיל בפרק - "שיעור בית הבליעה" ב - "דעת האחרונים בדעת הרמב"ם", נראה שסברו בדעת הרמב"ם שזית הוא מעט פחות משליש ביצה בוודאות.

כך נראה בדעת הגר"א - האומר, שחצי ביצה ללא הקליפה שווה⁷⁷ לשליש ביצה עם הקליפה. ואילו היה הזית כזיתים של ימינו, עובי הקליפה היה צריך להיות יותר משליש הביצה, שכן ביצה בקליפתה מכילה הרבה יותר משלושה זיתים לפי גודלם בימינו. ולכן נראה שהגר"א סובר בדעת הרמב"ם, שזית - כשליש ביצה אפילו לקולא.

כמו כן עולה גם מתירוצו השני של הנו"ב (שנפח הזית כרבע ביצה), וכן עולה מדעת הפר"ח (שהזית הוא בין שליש לרבע ביצה).⁷⁸

אמנם, מתירוצי שאר הפוסקים, אין מחויבות כזאת בדעת הרמב"ם.

כן נראה מתירוצו הראשון של הנו"ב, לחלק בין אכילה גסה לאכילה נורמלית (כך נראה, שהרי באכילה נורמלית לא בולעים יותר משני זיתים).

וכן נראה מדעת ה"ישועות יעקב" האומר שזו מחלוקת הסוגיות, וא"כ הסוגיא האומרת שזית קטן מגרוגרת, יכולה לומר שהוא קטן בהרבה מגרוגרת, וגודלו כזיתים של ימינו.

וכן עולה מהתירוץ הנוסף שכתבנו, לחלק בין אוכל רך לאוכל קשה.

⁷⁷ אמנם, כבר כתבנו, שתירוצו זה של הגר"א, לא מסתדר ע"פ המציאות של יחס הקליפה לביצה, בביצים של ימינו.

⁷⁸ למרות שהפר"ח נטה לפסוק כדעת הרמב"ם, מפני שדעתו יותר קרובה לגודל הזיתים המצויים בימינו, ואעפ"כ לא העיר כלום על כך שגם לפי דעתו הזית גדול בהרבה מזיתי ימינו.

שינוי גודל הזיתים

דעת החזו"א בקונטרס השיעורים, שהלמ"מ היא שמשערים בזית, וניתנה לחכמים הרשות לקבוע באיזה זית לשער, וחכמים הם שקבעו לשער בזית בינוני, וכל דור משער לפי זית בינוני שבימיו.⁷⁹ שאם לא תאמר כן, אין משמעות לשיעורי הזית שקבעו חז"ל (זית בינוני שהוא זית אגורי). ובתשובת הגאונים נאמר כמפורש: "...ולכן תלו החכמים השיעור בפירות ובביצים, שהם קיימין בכל עת ואין משתנים"⁸⁰.

סברא זו מסכירה, מדוע לא כתב הרמב"ם בשום מקום במפורש, מהם שיעורי הזית והביצה, כיוון ששיעורם ככרייתם בכל דור ודור. כן נראה, שהרי הרמב"ם הקפיד בשאר מקומות לפרש את מידות האורך (אגודל = ז' שעורות⁸¹), הנפח (רביעית מים = 17.5 דינרים⁸²), והמשקל (סלע = 384 שעורות⁸³). ואע"פ שגם האגודל היא מידה טבעית ובכל-זאת כתב הרמב"ם את שיעורה! אפשר לומר, שכיוון ששיעורה משתנה מאדם לאדם וקשה לדעת מיהו אדם בינוני, לכן פירש הרמב"ם שיעורה ע"פ ז' שעורות ששיעורם קבוע יותר, או שפירש את שיעורה משום שצריך לדעת באיזה מקום כאגודל מודדים אותה.⁸⁴

לעומתו כתב הגר"ח נאה בסיפרו שיעו"ת⁸⁵, שהולכים אחר השיעורים כפי שהיו בזמן משה רבנו⁸⁶. וראיתו מדעת השו"ע⁸⁷ להחמיר כשיטת התוס' (שהזית כחצי ביצה), למרות שבזמן השו"ע לא היו כאלו זיתים. וצ"ע, דלדברי הגר"ח נאה הולכים אחר השיעורים כפי שהיו בזמן משה רבנו בין לקולא ובין לחומרא, ואילו דברי השו"ע נאמרו כחומרא בלבד, שהרי כתב שם: "שיעור הזית - י"א דהוי כחצי ביצה", ואילו לדעתו⁸⁸ - הלכה כר"ש (שהגורגרת פחותה משליש ביצה והזית קטן ממנה). ומש"כ בהל' פסח להחמיר כדעת הסוברים שזית הינו חצי ביצה, אינו מעיקר הדין, אלא חומרא במצה, שמצויותה דאורייתא. וא"כ, ייתכן שגם אי-התייחסות השו"ע לזיתים שבימיו נבעה מחומרא זו.

⁷⁹ כדעה זו סברו רוב האחרונים: שו"ת יד אליהו סי' כו, חוט השני סי' צו, זרע אמת יו"ד סי' צ, צפנת פענח שקלים פ"א ה"ד. וכן משמע מהנו"כ על השו"ע סי' מד (ש"ך, ט"ז, ופמ"ג) לגבי דין כוליא שהקטינה, שאם אין בה כגודל ענבה - טריפה, ולמרות זאת התירו במגנצא לפי מדידה בענבים שלהם, למרות שהיו קטנים יותר מענבי א"י ע"ש. וכ"כ החת"ס (או"ח קצו) לגבי שיעור אתרוג, לשער ע"פ הביצה של ימינו, למרות שהוא סבר, שנתקטנו הביצים. וכ"כ בערוה"ש (יו"ד סי' פה סעי' ח) לגבי שיעור הזית, שכל דור משער ע"פ הזיתים שבימיו.

⁸⁰ אוצר הגאונים ערובין פג ע"א

⁸¹ הל' ס"ת פ"ט ה"ט

⁸² ערובין פ"א הי"ב

⁸³ שקלים פ"א ה"ב

⁸⁴ ואכן, זאת היתה טענת הגר"ח נאה, שטען כלפי מדידת החזו"א את שיעור הרביעית ע"פ מדידת האצבע, ואמר, שא"א לסמוך על מדידה זו, כיוון שקשה לדייק במדידת האצבע.

⁸⁵ עמ' מה-ג

⁸⁶ מדברי הצ"ח (פסחים קט ע"א) משמע שסובר ג"כ כדעה זו לגבי שיעור חלה, דלשיטתו כיוון שקטנו הביצים שיעור חלה הינו יותר ממ"ג ביצים, והחת"ס (סי' קפ"ז) חלק עליו. ועיין בשו"ת בית יצחק (לר' יצחק יהודה שמעלקיש, אב"ד דק"ק לבוב) יו"ד ח"ב קלג, ג - שעשה "פשרה" בניהם, וכתב שלגבי שיעור ביצה נראה כדעת הצ"ח, ואילו לגבי השיעורים הנזכרים בפסוק "ארץ חיטה ושעורה..." נראה כדעת החת"ס, שכן שם השיעורים נאמרו כסיבה הגורמת לגודל השיעור, משא"כ בביצה שאינה אלא סימן לגודל השיעור, ע"ש.

⁸⁷ סי' חפו סעי' א

⁸⁸ מבואר בבי" סי' תט ובשו"ע שם

לפי האמור לעיל יוצא, שלפי רוב הפוסקים יש לשער את הזית היום, לפי זיתי ימינו, ולפי חלק מהפוסקים ייתכן, ששיעור זה היה מאז ומעולם שיעור הזית. ומש"כ הפוסקים לשער כחצי או שליש ביצה, כוונתם היתה לחומרא⁹⁰ בלבד.⁹⁰

עיין בס' מידות ושיעורי תורה⁹¹, המעיד בשם הגרש"ז אורבך זצ"ל, ששמע מהרב שלמה קאליש זצ"ל (חתנו של בעל ה"חלקת יואב"), שהיה נוכח אצל בעל ה"אבני נזר" בעת שנשאל ע"י אדם שאכל מזונות - מהו שיעור כזית לברך עליו ברכה אחרונה, וסימן לו על אצבעו עד אחרי הציפורן מעט ואמר: "בכשיעור זה יש כזית". הרי שפסק כן אפילו לקולא. וכן כתב בספר "שיעורין של תורה"⁹² בדעת הגר"ח מוולוז'ין⁹³ שהובאה בספר "שערי רחמים"⁹⁴, לגבי שיעור מצה שחיובה מדאורייתא. וכן מעיד משמו שם⁹⁵, וז"ל: "ראיתי לרבנו שנתן לאחד שקידש בכיתו שחרית של יו"ט (דרבנן), שליש כף מצה מבושלת בחלב, לאכול משום קידוש במקום סעודה, ואמר שיש כאן כזית, והכף היתה של מתכת בינונית".

ראיות לשיעור הזית כזית של ימינו

א.

אפשר להביא ראייה משתיקת הרמב"ם וכל שאר הראשונים בכל הסוגיות העוסקות בדברים ששיעורם ככזית, ובפרט מהסוגיא בכרכות⁹⁶ האומרת שר' יוחנן בירך ברכה

⁸⁹ בפרט נראה שכך צ"ל ברברי החזו"א בקונטרס השיעורים. שכתב שם, שמעיקר הדין כל דור ודור משער ע"פ הזיתים שבימיו. ומיד לאחר מכן, כשדן כיצד לשער את שיעור הזית, כתב לשערה ע"פ שליש ביצה (כדעת הרמב"ם), ולא הזכיר שיש לשערה ע"פ זיתי ימינו.

אמנם, בדברים בהם נתנה התורה (או הלכה למשה מסיני) שיעור ע"פ מידות נפח שאינם טבעיות, (עיין ב"מבוא"), כגון עשירית האיפה - שיעור חלה ו-40 סאה - שיעור מקוה, מודה החזו"א שאם באים למדוד את שיעורם ע"פ נפח הביצה (כגון - 43.2 ביצים לשיעור חלה), מעיקר הדין יש לשער את נפח הביצים ע"פ נפח הביצה בזמן משה רבינו.

וכן מעיד משמו של החזו"א בספר "אורחות רבינו" (ח"ב עמ' עה): "שמעיקר הדין כזית הוא כגודל זית בינוני של היום, וכן היו נוהגים בדורות הקדמונים, רק אח"כ התחילו למדוד כזית לפי חלקי ביצה, ומזה נתעוררו החומרות של גודל זית...". ועי"ש שמעיד על החזו"א והגר"ח קניבסקי שמנהגם היה לאכול בליל הסדר מצה בגודל כף יד עם האצבעות.

⁹⁰ כן נראה מדברי הנצי"ב מוולוז'ין במכתב שכתב לבנו (הגר"ח), על שהיה מחמיר על עצמו לאכול שיעור גדול של "חריין", לצאת ידי חובת מרור (הובאו דבריו ב"מרומי שדה" פסחים לט ע"א), ובצרוף דעת הרא"ש, הסובר שמצות מרור בטעימה, ובצירוף העובדה שמרור בזמן הזה דרבנן, כתב: "זוהי ברור דשיעור כזית המבואר בשו"ע הוא שיעור קטן מאוד, ולמה לנו להחמיר". ומשמע בדבריו, שבשאר מקומות שנהגו להחמיר בכחצי או שליש ביצה, מחומרא נהגו כן.

⁹¹ מילואים עמ' תקי

⁹² סימן יא

⁹³ עיין שם שכתב בשם הגר"ח מוולוז'ין, שהיה מחמיר בשיעור רביעית כשיטת הנו"ב, ואילו בשיעור הזית היה מיקל בכבריותו, והסביר זאת בשש"ת באחת משתי הדרכים, או שנאמר שהזית שהיא מידה טבעית נמדדת ע"פ הזית המצוי, ואילו הרביעית נמדדת ע"פ האצבעות, או שס"ל שזית אינו שליש ביצה, אלא רק ידוע לנו שהגורגרת היא שליש ביצה, והזית קטן ממנה בהרבה, וגודלו כברייתו.

⁹⁴ אות קסה

⁹⁵ בסוף הספר אות נא

⁹⁶ דף לט ע"א

אחרונה על זית מליח, ושואלת שם הגמ' מדוע בירך? הלא כיוון שמוציאים מהזית את הגלעין - אין בו שיעור? ומתרצת הגמ', שר"י אכל זית גדול שיש בו שיעור אף ללא הגרעין. וכל הראשונים שדנו שם בסוגיא הלכה למעשה, אף אחד מהם לא העיר על הגמ', שהעובדה שמברכים על זית גדול ברכה אחרונה (כתנאי, שגודלו ללא הגרעין - כזית בינוני עם הגרעין), כל זה נכון רק בזיתים שלהם, שהיו גדולים יותר!

אם כן, מוכרחים אנו לומר אחת משתי האפשרויות: או שגודל הזית לא השתנה, או שנאמר שלמרות שהשתנה גודל הזית - אין בכך נ"מ לדינא, כיוון שכל דור משער, לפי גודל הפירות שבימיו⁹⁷, וכמש"כ לעיל.

גם הפוסקים ששיערו את הזית - כחצי או שליש ביצה לא הזכירו בשום מקום שנתקטנו הזיתים ביחס לגודל הביצים⁹⁸, ולכן דוחק לומר שהזיתים התקטנו בתקופה שבין הראשונים לפוסקים, שהרי לא ייתכן ששינוי כ"כ גדול קרה בפרק זמן כ"כ קטן ואף אחד לא העיר על כך!

וכן דייק בערוה"ש⁹⁹ משתיקת הרמב"ם שכתב: "כל איסורי מאכלות שכתורה שיעורן בכזית בינוני, בין למלקות..."¹⁰⁰, ולא כתב שיעורם ב"זית אגורי", כפי שהיה פעם הזית הבינוני.

ב.

הגמ' במנחות אומרת: "אין קומץ פחות משני זיתים"¹⁰¹, וכ"פ הרמב"ם¹⁰². משמע, שבקומץ של אדם נכנסים לפחות שני זיתים. ולמעשה, בתוך חלל ג' אצבעות א"א להכניס שני שליש ביצה (כ - 34 סמ"ק)! (וכ"ש שלדעת התוס' קשה, אין אפשר להכניס קרוב לביצה בג' אצבעות).

⁹⁷ ביחוד נראה שכן היא דעת התוס', שהרי לשיטתם הזית יותר משליש ביצה. ואעפ"כ לא העירו התוס' בשום מקום על כך שהזיתים השתנו, ויש בכך נ"מ לדינא, ואפי' בסוגיא הנ"ל (בברכות) - לא העירו כלום. לכן נראה, שהתוס' סוברים שכל דור משער ע"פ הזיתים שבימיו, וממילא אין נ"מ לדינא משינוי גודל הזית. ומש"כ שהזית מעט פחות מחצי ביצה, כתבו כן רק להקשות על דעת ר"ש, הסובר שי"ח גרוגרות - הם ה' ביצים ושליש. והקשו עליו מהמציאות שהיתה בזמן הגמ', שבית הבליעה הכיל רק ב' זיתים, אבל גם הם מודים שאין בכך נ"מ לדינא (ועיין פסקי תוס' חולין (סי' רעב), שהוציאו מדברי התוס' שם להלכה, שזית הוא חצי ביצה, למרות העובדה שמטרת התוס' שם היתה להוכיח שבית הבליעה מחזיק יותר מזית (ודלא כרש"י שם). א"כ מוכח, שדעת פסקי התוס' לא כמש"כ).

ועיין מאמרו של ר' עקיבא יוסף שלזינגר זצ"ל (הובא ב"תל תלפיות" שבט תרס"א), שתלה את אי-התייחסות ראשוני אשכנז לשינוי גודל הזיתים, בעובדה, שלא היו מצויים לפניהם (באירופה) זיתים, וע"כ ניסו לדייק את שיעורו ממדת הביצה, וז"ל: "... וזה זית תולין בשיעור ביצה לאשר אין להם זיתים, לא כן אנו, אשר רואים את הזית לפנינו, אין לדחות העיקר מפני הטפל".

וכן נראה מלשון תשובת אחד הראשונים בדורו של הרא"ש (הובאו דבריו ב"מוריה" שנה ח', גילון ב-ג), וז"ל: "ולי הכותב אינו קשה (קשיית המרדכי, הובאה לעיל בפרק - "ראיה לדעת הרמב"ם"), כי ראיתי זיתים בארץ ישראל ובירושלים - אפילו ששה אינם גדולים כביצה".

⁹⁸ מי שעורר בפרוש עניין זה היה דווקא הגר"ח נאה. הסובר, שבכל דור ודור משערים ע"פ הזיתים שהיו בזמן משה רבינו. והוכיח את שיטתו משינוי היחס בין הזית לביצה. וראייתו, שאע"פ שהתקטנו הזיתים ביחס לביצים כבר בזמן השור"ע, בכל-זאת פסק השור"ע שהזית - שליש ביצה (וחצי ביצה לחומרא). א"כ מוכח, שמשערים ע"פ זיתי משה רבינו.

⁹⁹ יו"ד סי' פה סע' ח

¹⁰⁰ מאכלות אסורות פי"ד ה"א

¹⁰¹ מנחות כו ע"א

¹⁰² מעה"ק פי"ג הי"ד

ואמנם הגר"ח נאה הקשה כן על שיטת החזו"א (שנתקטנו הביצים), שלדבריו יוצא שאין לנו כהן כשר?! ובספר "שיעורין של תורה" נדחק¹⁰³ לתרץ ולומר, שלשיטת החזו"א נצטרך למצוא כוהנים שידם גדולה מהרגיל לקמוץ בכיהמ"ק.

וצ"ע מדוע לא שם לב הגר"ח נאה שגם לפי שיטתו קשה כן, שהרי ג' אצבעות לא מחזיקים שני שליש ביצה ואפילו לפי ביצי ימינו?!

והחת"ס¹⁰⁴ תירץ, שאפשר לקמוץ ב' זיתים בכמה פעמים, שהרי קמיצה היא אחד השיעורים שנאמר בהם - "הכל לפי מה שהוא אדם", אם כן נראה שאין הקפדה על גודל היד הקומצת ואפילו אדם שיש לו יד קטנה יכול לקמוץ, וא"כ ייתכן שאף כשאין ידו גדולה כדי שיהיה בה שיעור המספיק לקמיצה - יוכל לקמוץ בכמה פעמים.

אך צ"ע, שהרי דבר זה לא נזכר בשום מקום, בזמן שכמעט כל קמיצה נעשית בכמה פעמים, שהרי כך לדבריו אדם נורמלי קומץ! ועוד, שבתוספתא אמר ר' שמעון - "ריקקי מנחת ישראל פתיתיהן כזיתים, כדי שיהא שולט בהן לקומצם"¹⁰⁵. משמע מהתוספתא, שכל מנחה צריך לפותתה לפתיתים בגודל זית, כדי שיהא נוח לקמוץ כמה פתיתים כאחד.

ג.

הגמ' בכריתות¹⁰⁶ אומרת, שבית הבליעה מחזיק שני זיתים של בשר (לפחות, שהרי למג"א ולפר"ח ועוד כמה אחרונים אף יותר מכן), וע"פ המציאות נראה שאי-אפשר לבלוע כמות כ"כ גדולה של בשר בבת אחת ולא תהיה אכילה זו אכילה גסה.

ועיין במרדכי¹⁰⁷ שכתב, שבית הבליעה מכיל שלושה זיתים (פסח, מצה ומרור), שהם שני זיתים של בשר לא לעוס. וא"כ, אם שיעור הזית הינו שליש או חצי ביצה, יקשה יותר, כיצד ייתכן לבלוע שני זיתים של בשר ללא לעיסה, ואעפ"כ לא תהיה זו - אכילה גסה! וא"כ המציאות מכריחה אותנו לקבל את תירוצי האחרונים, לפיהם אפשר לומר שגודל הזית קטן בהרבה משליש ביצה.

ד.

הגמ' בברכות אומרת:

א"ר יוסף האי חביצא דאית ביה פרוזים כזית, בתחילה מברך המוציא...

ברכות לו ע"א

משמע שפירוורים, אע"פ שיש בהם כזית עדיין נקראים פירוורים. ואילו היה הזית בגודל שליש ביצה, לא היו נקראים - "פירוורים", אלא "חתיכות". וכן נראה מהגמ' בברכות - "ב"ה אומרים: אם שמש ת"ח הוא, נוטל פירוורין שיש בהן כזית ומניח פירוורין שאין בהן

¹⁰³ עדיין צ"ע לדעת המל"מ הסובר ברעת הרמב"ם, שכהן שאין קומצו מכיל שני זיתים, פסול לכל העבודות במקדש, שכן הוא בעל-מום. שהרי לא ייתכן שלכל הכהנים יהיו ידיים גדולות מהרגיל. ועוד שהרי גם לפי המידה שהרחיבו החזו"א והגו"ב את האצבעות, לא נכנסים ב' זיתים כמידת החזו"א (וא"א לומר שאצבעותיהם היו גדולות יותר, שכן אז נצטרך לומר, שהביצים היו גדולות עוד יותר, בגלל התאמת האצבעות לביצים, הנוכרת בשיעור חלה).

¹⁰⁴ אר"ח סי' צח

¹⁰⁵ תוספתא מנחות ח ט

¹⁰⁶ דף יד ע"א

¹⁰⁷ סוף פסחים

כזית...¹⁰⁸, ושם מדובר על-פירורים שדרכם ליפול לארץ תוך כדי הסעודה, שעד כזית אפשר להניח להם להימאס. ובדרך כלל לא נופלים לארץ פירורים גדולים בגודל שלישי או חצי ביצה תוך כדי הסעודה. וכן נראה מסברא, שכן פירורים פחותים מגודל זיתי ימינו מאוסים לאכילה, משא"כ חתיכות בגודל שלישי או חצי ביצה.

ה.

הרשב"א כותב:

שהרי יש בחתיכה עשר רביעיות, שהן מ"ו ביצים, שהן הרבה מ - ס' זיתים...

משמרת הבית דף צו ע"א

הרי שלדעתו ב- 15 ביצים יש יותר מ - 60 זיתים, וא"כ הזית קטן מרבע ביצה. ומכיוון שבלאו הכי צריך הרשב"א לתרץ את הגמ' האומרת שבית הבליעה מתזיק ב' זיתים, כיוון שלדעתו בית הבליעה מתזיק לפחות ד' זיתים, א"כ הגיוני לומר שהרשב"א סובר, שגודל הזית - כגודל הזיתים בימינו. ועוד, הרי הרשב"א עצמו כותב: "שהן הרבה מ - ס' זיתים".

ו.

התוספתא כנגעים אומרת:

ממלית שיש בו שלוש על שלוש (אצבעות), כיון שנכנס רובה לבית טהור - טמאהו. היו בה כמה זיתים, כיון שנכנס ממנה כזית לבית טהור - טמאהו.

נגעים פרק ז, הוכאה ביבמות קג ע"ב

פירוש - שיעור בגד מצורע לטמא את הבית בטומאת צרעת הינו ג' על ג' אצבעות. אמנם, אע"פ שזהו שיעור הבגד, על מנת לטמא את הבית אין צורך להכניס את כל הבגד לבית, אלא אפילו אם נכנס לבית אחד משני השיעורים: או שנכנס לבית רוב הבגד, או שנכנס מן הבגד כשיעור נפח של זית, אע"פ שלא נכנס רוב הבגד - הבית טמא.

הסיפא של התוספתא מדברת על בגד שאין בו אלא ג' על ג' אצבעות, ולא נכנס רובו לבית, ואע"כ כיוון שיש בו כמה זיתים, ייתכן מצב בו נכנס שיעור נפח של זית מהבגד - לבית, ולכן הבית טמא. וכן פירש רש"י את התוספתא.

לפ"ז יוצא, שבמטלית שגודלה ג' על ג' אצבעות ייתכן מצב שיש בה כמה זיתים (לפחות מעט יותר¹⁰⁹ משני זיתים, ע"מ שהכזית שנכנס יהיה מיעוט הבגד).

שיעור האצבע לפי הגר"ח נאה¹¹⁰ - 2 ס"מ. לפ"ז שיעור ה"מטלית" הינו - 36 סמ"ר. ע"מ ששיעור זה יכיל יותר משני זיתים של 17 סמ"ק (שליש ביצה), עובי ה"מטלית" צריך להיות יותר מ - 1 ס"מ, דבר הרחוק מהמציאות. ק"ו שקשה לומר ששיעור זה יכיל שני זיתים של 27 סמ"ק (חצי ביצה), שכן אז עובי ה"מטלית" צריך להיות לפחות 1.5 ס"מ. משא"כ לפי זיתי ימינו, בעובי נורמלי של עד חצי ס"מ אפשר להכניס כמה זיתים.

¹⁰⁸ ברכות נב ע"ב

¹⁰⁹ להעמיד העמדה כזאת במשנה זה דוחק בפני עצמו. שא"כ היה למשנה לפרש - "שני זיתים ועוד". ומסתימת המשנה באומרה "כמה זיתים" נראה, שיש ב"מטלית" כמה זיתים בשופי.

¹¹⁰ לדעת החו"א קשה יותר, שכן נפח הזית לדעתו מוכפל פי שניים, ואילו שיעור שטח הבגד גדול רק ב - 45%.

ז.

הגמ' במכות כותבת:

אמר רבא בר רב הונא: ריסק תשעה נמלים, והביא אחד חי והשלימן לכות - לוקה ו', ה' משום בריה ואחר משום כזית נבלה. אמר רבי יוחנן: אפילו שנים והוא. רב יוסף אמר: אפילו אחד והוא. ולא פליגי - הא ברברכי והא בזוטרי.

מכות טו ע"ב

מסתבר לומר שהגמ' בהצגת המקרה תארה את המציאות לפחות בקירוב, וא"כ נפח הזית הינו כנפח עשר נמלים בקירוב. ואם נאמר שהזית הינו שליש או חצי ביצה, א"כ נפח נמלה צריך להיות 1.7 או 2.7 סמ"ק, ונצטרך לומר שגם לדעת הגר"ח נאה נשתנו הטבעים ונתקטנו הנמלים, וזה דוחק!

ועוד, שהרי הגמ' שם אומרת שמדובר שם בנמלים קטנות, אבל בגדולות - אפילו שתיים או שלוש נמלים יש בהן שיעור כזית, וזה ודאי קשה לומר שגודל נמלה גדולה הגיע ל - 8.5 או 13.5 סמ"ק! משא"כ אם נאמר שהזית נפחו שווה לזיתי ימינו, א"כ נפח נמלה הינו כ - 0.3 סמ"ק, ונמלה גדולה כ - 1.5 סמ"ק, דבר הקרוב הרבה יותר למציאות.

ח.

הגמ' בחולין לגבי גיד הנשה אומרת:

אמר שמואל לא אסרה תורה אלא שעל כף הירך בלבד... אמר רב פפא כתנאי: אכלו ואין בו כזית - חייב. ר' יהודה אומר: עד שיהא בו כזית. מאי מעמא דרבנן? בריה היא. ורבי יהודה? - אכילה כתיבא ביה. ורבנן? - ההיא אכילה דכי אית ביה ארבעה וחמשה זיתים, ואכל חד כזית - מחייב...

חולין צו ע"ב

מגמ' זו עולה, שהגודל המינימלי של גיד הנשה יכול להיות פחות מכזית, ואילו גודלו המקסימלי של הגיד ייתכן שיהיו בו אפילו ארבעה וחמישה זיתים. לגבי שיעור המינימום של הגיד ייתכן שכוונת הגמ' לשה בן-יומו, שאין בגידו כזית. אך לגבי השיעור המקסימלי ייתכן שהגמ' נקטה שיעור זה (של ארבעה וחמשה זיתים) בתור דוגמא, וישנם גידים גדולים יותר, והגמ' רק נקטה דוגמא לאוכל כזית ואינו כל הגיד. על כל פנים מהעובדה שהגמ' נקטה בלשון "ארבעה וחמשה זיתים" נראה, שכן הוא שיעור הגיד לפחות בחלק מהבהמות.

על-פי מדידה שערכת, נפח גיד הנשה (שעל "כף - הירך"¹¹¹, שכן שאר הגידים איסורם רק מדרבנן) = כ - 30 סמ"ק בבשר בקר. ואם נאמר שהזית גודלו שליש ביצה, אם כן ארבעה וחמשה זיתים גודלם יהיה כ - 68 - 85 סמ"ק, דבר הרחוק מהמציאות! וק"ו שיקשה כן אם נאמר שהזית גודלו חצי ביצה, שאז ארבעה וחמשה זיתים גודלם יהיה כ - 108 - 135 סמ"ק!

משא"כ לפי זיתי ימינו (3 סמ"ק), א"כ ארבעה וחמשה זיתים גודלם כ - 12-15 סמ"ק. ולפ"ז נוכל לומר שהגמ' דיברה בבהמה דקה או בעגלים קטנים.

¹¹¹ גיד זה קיבלתי ממנקר מומחה (הר' אליהו כהן שליט"א). לדבריו גם בבהמות גדולות אין גודל הגיד גדול בהרבה משיעור זה, ועכ"פ ודאי שאין שיעורם מתקרב לשיעורים ע"פ חצי ושליש ביצה.

ט.

כן נראה¹¹² מהגמ' בביצה:

אמר רב יצחק בריה דרב יהודה שמנונית שעל-גבי הסכין גוררו וסומך עליו משום עירובי תבשילין, והני מילי דאית בהו כזית.

ביצה מז ע"א

משמע, שבשומן הנדבק על-גבי הסכין עלול להידבק שיעור כזית, ודבר זה ייתכן רק בזיתים קטנים ביותר, כגודל זיתי ימינו!

י.

עיינ מאמרו של ד"ר מרדכי כסלו (תחומין י¹¹³), המוכיח ע"פ ממצאים ארכאולוגים¹¹⁴, שגרעין הזית בימיהם היה שווה בגודלו ובצורתו לגרעיני הזיתים המצויים היום. וע"כ נראה שהזנים הקיימים היום הם אותם הזנים הקדומים מזמן חז"ל. ודוחק לומר שהפרי נהיה קטן, ואילו הגרעין נשאר בעינו, שכן דרך הפירות, כל עוד הם מאותו זן, לשמור על הפרופורציה במבנה הפרי.

¹¹² ראייה זו הראה לי הרב חיים בניש שליט"א מחבר ספר "מידות ושיעורי תורה".

¹¹³ עיין שם, שהביא כמה הוכחות נוספות לשיעור הזית - כזיתי ימינו.

¹¹⁴ עיין הערת הגר"א קוק לחשובות הגאונים מסכת ביצה סי' א (נדפסה בסוף חלק הפירושים), שהביא ראייה לדעה האומרת שלא נשתנו הביצים ע"פ ממצאים ארכאולוגים, וכתב: "שמעתי נאמנה, שמצאו בזמן האחרון ביצים חנוטות במצרים, שהמומחים מעידים ע"פ בחינות ברורות, שהם ביצי תרנגולות, וגודלם הוא כמו הביצים שבזמננו. וזה חיזוק גדול לדברי הגאון רבינו שרירא ז"ל".

סיכום

דעת התוס'

דעת התוס' ששיעור הזית הינו כחצי ביצה.

דעת הנודע ביהודה ששיעור זה הינו שיעור מדויק של חצי ביצה בקליפתה.

דעת החזון-איש ששיעור זה הינו שיעור מדויק של חצי ביצה ללא קליפתה.

דעת המג"א ששיעור זה אינו שיעור מדויק, והשיעור נע בין מעט יותר משליש ביצה למעט פחות מחצי ביצה.

מדברי הגר"ח נאה, הסובר שכותבת (הגדולה משני זיתים) פחותה מביצה ללא קליפה נראה שסבר כמג"א.

הסברא היוצאת מהנחת יסוד, שבין שיעור לשיעור צריך להיות הפרש הניכר לעין, מחייבת לומר כדברי המג"א¹¹⁵. כמו כן, עיון בגמרות השונות מעלה מספר קשיים בדברי הנו"כ, ואף בדעת החזון-א צריך לדחוק ולומר שהגמ' לא דקדקה בדבריה ולא הזכירה חילוק בין ביצה בקליפה לביצה ללא קליפה, אף שמנתה בהלכה אחת דין טומאת אוכלין (הנמדד בביצה ללא קליפה) ושיעור אכילת פרס (הנמדד בביצה בקליפתה)!

נראה, שהשיעור המפורסם כדעת הגר"ח נאה כשיעור כזית (בדעת התוס') - 27 גרם, הינו שיעור לחומרא בלבד, שכן נראה שדעתו נוטה לומר שהזית קטן מחצי ביצה, כדברי המג"א (עיין לעיל הע' 46). ונ"מ למלקות, חטאות, והלכות טומאה וטהרה.

הגר"ח נאה גזר שיעור זה משיעור הביצה, אותה חישב לא ע"פ מדידתה אלא ע"פ משקל הביצה ב"דרהם המצרי", כפי שכתבו הרמב"ם. אמנם ייתכן שהגר"ח נאה טעה בכך שהשווה את הדרהם המצרי עליו דיבר הרמב"ם לדרהם הטורקי שנהג בימיו, שכן דרהם זה היה קטן במעט מהדרהם המצרי. ולפ"ו שיעור הזית קטן במעט (50 סמ"ק ולא 57 כפי שכתב, עיין לעיל הע' 12).

דרכם של התוס', לחשב את שיעור הזית ע"פ מדידת הביצה וחלוקתה לשניים ולא ע"פ מדידת הזית עצמו, נבעה מכך שלא היו הזיתים מצויים במקומותיהם¹¹⁶. אם לא נאמר כן יקשה, מדוע נטשו התוס' את העיקר - שיעור הזית בו משוערים רוב שיעורי דאורייתא, ומדרו את שיעור הביצה כדי להסיק ממנו מהו שיעור הזית ע"פ דיוקים מהגמ' ואף שיחס הזית לביצה לא נזכר בשום מקום במפורש! אילו היו לפנייהם זיתים ייתכן שהיו פוסקים ששיעור הזית כזיתי ימינו¹¹⁷.

¹¹⁵ עיין בהרחבה בהע' 46

¹¹⁶ הזית נפוץ בעיקר באגן ים התיכון כיוון שעץ זה אינו עמיד בקור (כאשר יורדת הטמפרטורה מתחת ל -2 מעלות קופא למוות פרי הזית). כתוצאה מכך, עץ הזית אינו גדל מצפון לקו הרוחב - 45 מעלות של כדור הארץ, על כן באירופה עץ הזית כמעט ואינו קיים (חוץ מאיטליה, ספרד, והקצה הדרומי של צרפת).

¹¹⁷ מקורות וראיות לכך - עיין לעיל הע' 97

דעת הרמב"ם

הרמב"ם לא כתב בשום מקום את שיעור הזית במפורש. הדעה המקובלת כדעת הרמב"ם, שהזית הינו שליש ביצה, מתבססת על דברי הרמב"ם שכותבת הינה שליש ביצה, והזית קטן ממנה, אם כן שיעורו המקסימלי אינו יתר על שליש ביצה.

נטיית רוב הפוסקים היתה ליישב את דברי הרמב"ם עם הגמרות השונות בדרך בה שיעור הזית קרוב לשליש ביצה. גם פוסקים אלו רובם חיו במקומות בהם לא היה הזית מצוי, וע"כ הגיעו למסקנה זאת ע"י מדידת הביצה, וחישבו שיעור הזית לפי יחס הזית לביצה, כפי שהסיקו מסוגיות הגמ'.

לדברי חלק מהפוסקים אין מחויבות כזאת בדעת הרמב"ם, וייתכן ששיעור הזית נמוך יותר.

הזית - כגודלו בימינו

דעת רוב הפוסקים היא שכל דור משער ע"פ זיתי ימיו, ואין נ"מ בעובדה שנתקטנו הביצים (לדברי הסוברים כן) בדברים שעיקר שיעורם הוא הזית או הביצה¹¹⁸. ולכאורה הוא הדין גם אם נאמר שנתקטנו הזיתים מכפי שהיו בזמן משה רבנו, המשנה, ובעלי התוס'¹¹⁹.

הבאנו ראיות רבות לכך, הן מדברי הגמ' והראשונים והן מהמציאות, ששיעור הזית לא השתנה וגודלו היה כן מאז ומעולם, פחות או יותר כזיתי ימינו.

דעת השו"ע, אף שהיה בארץ ישראל, ששיעור הזית הינו כשליש או כחצי ביצה¹²⁰. ולדברינו, השו"ע נקט שיעורים אלו לחומרא, וכן כתב הנצי"ב (הובא לעיל הע' 90).

מנהג רוב ישראל עד לדורם של החזו"א והגר"ח נאה, היה לאכול שיעורי זית קטנים מהשיעורים שנקטו בדרך-כלל ע"י הפוסקים, ונראה שלא היה זה מחסרון ידיעה, אלא שהמנהג השתמר אף בזמן שלא היו הזיתים מצויים. וכל מקום שההלכה רופפת בידיך פוק חזי מאי עמא דבר...

ישנן עדויות רבות על גדולי ישראל, ואף שלא כתבו כן בעצמם בפירוש, שהיו מקילים לאכול שיעור זית קטן, כזיתי ימינו, אף במצוות דאורייתא! (הובאו דבריהם לעיל בפרק - "שינוי גודל הזיתים" ובהע' 89).

לגבי השאלה - מהו ה"זית האגורי" בו יש לשער את שיעור הזית, והאם יש לאותו זן דווקא משמעות הלכתית מיוחדת גם היום - עיין לקמן הע' 130.¹²¹

¹¹⁸ לדעת החזו"א, הנ"מ משינויי השיעורים היא רק להלכות התלויות בשיעורי האורך הנקבעים לפי האגודל - כחלה, ששיעורה עשירית האיפה - שיעור הגגור ממדות האורך, כמבואר ב"פתיחה" וב"מבוא".

¹¹⁹ עיין בהרחבה לעיל בפרק - "שינוי גודל הזיתים".

¹²⁰ לכאורה ישנה סתירה בדבריו, שבהל' פסח (סי' תפו סע' א) פסק ש: "שיעור כזית יש אומרים ששיעורו כחצי ביצה". ובהל' ערובין (סי' תט סע' ז) פסק כדברי הרמב"ם לפיו הזית אינו גדול משליש ביצה. ולדברינו אפשר לומר, שכיוון שבלאו הכי פסק כן לחומרא, החמיר בהל' מצה שחיובה מדאורייתא יותר משיעור סעודה לתחומין.

¹²¹ לצורך המחשה מהו גודלו הממוצע של הזית ה"סורי" (3 סמ"ק) ניתן להתבונן באיורים המובאים בסוף המאמר. שטח חתך האורך של הזית הממוצע גדול מעט יותר מהאליפסה המובאת באיור מס' 1 ומעט פחות מאיור מס' 2.

הבהרה

פרק זה של הסיכום נכתב זמן רב לאחר כתיבת המאמר. בתחילה הייתי סבור שעדיף להשאיר מאמר כזה ללא סיכום, שכן אין בכוחי להכריע בין גדולי ישראל בסוגיא סבוכה זו. במחשבה שנייה החלטתי בכל זאת לסכם את דבריי, בתקווה שסיכום זה יגרה את המעיין להיכנס לעובי הסוגיא וע"י כך להגדיל תורה ולהאדירה - בבחינת "אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר...".

ויהי רצון שלא אכשל בדבר הלכה וישמחו כי חבריי...

נספח

הזית כשיעור שטח

לבד משיעורי הנפת, משמשים הזית והגרוגרת גם כשיעורי שטח. כלי חרס טמאים, כיוון שניקבו "כמוציא זית" - טהורים, וחכיות נטהרות ב"כמוציא גרוגרת".

שיעורים אלו נקבעו ע"פ שימושי הכלים, שכן ברגע שאי אפשר יותר לאחסן זיתים בכלי הטמא, או גרוגרות בחכיות הטמאות, שוב אינם ראויים לשימוש ופוקע מהם שם כלי, ולכן הם נטהרים.

כיוון ששיעור זה נקבע ע"פ כושר השימוש בכלי, דייק החזו"א¹²², ש"צריך שיהיה הנקב ברוחב זית על כל עיגולו, אבל ארוך הרבה וקצר, אף שיש בו שטח זית - טמא".

לכאורה בגרוגרת נאמר סברא זו לקולא, כיוון שהגרוגרת צורתה אינה גלילית מאורכת כשל זית, אלא ככדור פחוס. וע"כ יכולה הגרוגרת ליפול מהחכית גם כאשר החור אינו עגול, אלא אורכו של החור כקוטר הגרוגרת ורוחבו כגובהה (שהוא נמוך יותר מקוטר).

שיעור הגריס

נגעים וכתמי נידה שיעורם כ - 'גריס' (כפחות מגריס יכולה האשה להקל ולתלות את מקור הדם בדם כינה).

שיעור הגריס - "מקום הגריס תשע עדשות, מקום עדשה ארבעה שערות, נמצא שלושים ושש שערות"¹²³. שיעור זה נמדד באורכו של הגריס, שכן הגריס צורתו עגולה, והוא עשוי משני חצאים הדבוקים זה לזה (כמבנה הכותן), ומקום חיבורם של שני החצאים - שטוח, ונוח לשער בו שיעורי שטח¹²⁴.

לדעת הרא"ש בפרושו למשנה שם, מוסיפים על שיעור הגריס (שהוא עגול) את הריבוע החוסם שלו, ודלא כשיטת הרמב"ם¹²⁵, שלשיטתו צורת הגריס עצמו מרובעת.

יחס הגריס לזית

הגמ' בשבת¹²⁶ אומרת, שיש חומרא בנגעים על פני טומאת מת - שנגעים טומאתם בגריס, והמת מטמא רק בכזית¹²⁷.

השוואת טומאת נגעים לטומאת מת צריכה עיון, הלא שיעור גריס הינו מידת שטח, ושיעור הזית הינו מידת נפח!

¹²² הלי' כלים ה' יט

¹²³ נגעים פ"ו מ"א

¹²⁴ נגעים פ"ו מ"א

¹²⁵ טומאת צרעת פ"א ה"ז

¹²⁶ דף כח ע"א

¹²⁷ בסי' "מידות ושיעורי תורה" - דייק מגמ' זו, ששיעור מוציא זית גדול מכגריס.

אפשר להבין גם' זו בשתי אפשרויות:

- א. שיעור נפח הגריס קטן מנפח הזית, ולכן נגעים חמורים יותר¹²⁸.
- ב. שיעור שטח הגריס קטן משטח הזית, ולכן נגעים חמורים יותר¹²⁹.

מידות הזית בימינו

הזית הממוצע הוא הזית מזון הנקרא "סוריי" (ע"פ מאמרו של ד"ר מרדכי כסליו, תחומין¹³⁰). גובהו - 22.5 מ"מ. רוחבו - 15.5 מ"מ. שטח חתך הרוחב כ- 190 מ"מ². שטח חתך האורך גדול מ- 246 מ"מ², וקטן מ- 297 מ"מ² (מידות אלו הן ע"פ ממוצע, שכן לא כל הזיתים שווים בגודלם).

¹²⁸ לפי הבנה זו א"א לדייק מהגמ' ולומר, שמוציא זית גדול משטח הגריס, שכן הגריס צורתו עגולה ודקה, ולכן ייתכן שלמרות שנפחו קטן מזית, שטח חתך האורך שלו גדול מחתך הרוחב של הזית.

¹²⁹ גם להבנה זו א"א לדייק ולומר שמוציא זית גדול משטח הגריס, כיוון שיתכן שאין הכוונה כאן לשטח הזית ברוחבו, אלא לשטח הזית באורכו. כשם שבשיעור הגריס הכוונה לשטח הגריס באורכו. ורק לגבי תומאת כלים, ששיעורו נקבע לפי יכולת הקיבול של הכלי, אנו מודדים ברוחב הזית, שהרי מבחינה מציאותית נפגם הכלי ברבע שא"א לאחסן בתוכו זיתים, ולא אכפת לנו אם הזיתים נופלים ממנו רק לרוחב.

¹³⁰ עיין מאמרו של הרב ח. בניש (קובץ "בית אהרון וישראל" שנה ט גליון ב) שערער על הקביעה שהזית ה"אגוריי", הנזכר במשנה (כלים פרק יז משנה ח) כזית בינוני, הינו הזית ה"סוריי". לטענתו, כיוון שנראה מהירושלמי (שביעית פ"א ה"ג) שהזית הנפוץ בימיהם היה הזית הסורי (שכן הגמ' מזכירה שם תכונה של נתינת פירות לסירוגין, שנה בריבוי שנה במיעוט, תכונה התואמת את הזית ה"סוריי"), וא"כ ה"אגוריי" שהינו זן מסוים - אינו הזן הנפוץ, ויש לחוש לזן גדול יותר. ודבריו צ"ע, דאדרבה היות הזן ה"סוריי" - הזן הנפוץ, ראייה היא לכך, שההלכה למשה מסיני שנשמכה על הפסוק "ארץ זית שמן...", ואמרו שיש לשער שיעורי תורה ע"פ זית בינוני, כוונתה לזית המצוי ביותר. ועוד, ייתכן שהמילה "אגוריי" אינה מורה על זן מסוים, אלא על רמת בשלות מסויימת (כן דייק מלשון רש"י ב"חפארת ישראל" כלים שם).

עוד ראייה הביא שם לדבריו מדברי הטור (יו"ד סי' צח) האומר, שתערובת איסור שאינה בטילה בשישים - אין לוקים עליה, אא"כ יש בה כזית איסור בתוך ד' ביצים, הרי שהזית גדול מ- 3.4 סמ"ק (=200/60). ודבריו צ"ע, שהרי הטור פסק כן לפי שהחמיר כדברי התוס' האומרים ששיעור ה"פרס" הינו ד' ביצים, ולדבריהם הזית הינו חצאי ביצה, ואילו הסוכרים שהזית הינו הזית ה"סוריי", סוכרים כדעת הרמב"ם האומר ששיעור ה"פרס" הינו ג' ביצים, או שיפרשו את הגמ' שם באדם האוכל כזית בשיעור זמן של "כדי אכילת פרס", וכדעת הרמב"ם (עיין ב"י שם).

אמנם, מדברי אחד הראשונים (הובא לעיל הע' 97) האומר: "...ראיתי זיתים בא"י וברושלים - אפילו ששה אינם גדולים כביצה", לכאורה נראה כדבריו, שכן ביצה מכילה כ- 16 זיתים "סוריים". אך מכיוון שאין כוונתו שם להגדיר את שיעור הזית, ייתכן שהכוונה כדבריו, שאפ' בזיתים גדולים לא נמצא שיעור כפי שכתבו בעלי התוס'.

¹³¹ את שטח חתך האורך ניתן לשער, ע"פ אורך הזית (22.5) ורוחבו (15.5). שטח אליפסה בנתוני אורך ורוחב אלו הוא 273.9 מ"מ² (ע"פ נוסחת שטח אליפסה: פי כפול חצי רוחב כפול חצי אורך). שטח חתך אורך הזית גדול משטח אליפסה זו, שכן נפח גוף אליפטי בעל נתונים אלו, והסימטרי לציר האורך = 2.83 סמ"ק (ע"פ נוסחת נפח אליפסה: 4/3 פי כפול חצי רוחב-בריבוע כפול חצי אורך), ואילו נפח הזית הממוצע = 3 סמ"ק. הפרש זה קיים בגלל שיפועו הקהה של הזית לעומת שיפוע האליפסה, וא"כ שטח חתך האורך של הזית גדול מ- 273.9 מ"מ². (אורך מס' 1, הובא בסוף המאמר).

כמו כן, שטח חתך אורך הזית הסורי קטן מ- 297 מ"מ², שכן כיפתו העליונה והתחתונה של הזית הסורי אינה יכולה להיות רחבה יותר מקשת הנגזרת ממעגל מנקודת ההיצרות ומעלה/מטה. לצורך כך בנינו את הצורה הנראית באיור מס' 2, החסומה במלבן ברוחב ובאורך הנזכרים לעיל כשבתוכו שתי קשתות מעגליות למעלה ולמטה. חישוב שטח צורה זו הוא כדלקמן: שטח העיגול, שקוטרו כרוחב הזית + המלבן, שצלעו האחת כרוחב הזית (15.5 מ"מ), והשנייה - גודלה כמרחק שבין נקודות ההיצרות, הזהה להפרש בין גובה הזית לרוחבו (7 מ"מ) (שטח העיגול 188.9 מ"מ² + שטח המלבן 108.5 מ"מ²) = 297 מ"מ². שטח חתך האורך של הזית קטן משיעור זה, ואכן, נפח הצורה הנ"ל = 3.27 סמ"ק, שיעור הגדול מנפח הזית (3 סמ"ק).

מידות הגריס

בשו"ת "מעיל צדקה" כותב, שע"פ מדידת הגריס, שיעורו הוא כשטח ריבוע שגודל צלעותיו כ - 18.4 מ"מ (338 מ"מ"ר). שטח גריס זה גדול גם מחתך האורך (245 מ"מ"ר), וגם מחתך הרוחב (190 מ"מ"ר) של הזית. וא"כ לשיטתו מוכרחים לומר שגודל הזית היה גדול מגודלו היום. וצ"ע האם הוא יסבור כן גם להקל בדאורייתא (כתמי נידה דרבנן וספקם להקל¹³²). כשיטת המעיל צדקה כתבו הרבה מן הפוסקים¹³³.

אמנם, הרבה פוסקים אחרים חלקו על המעיל צדקה: בשו"ת שארית יהודה כתב, שהגר"ז מלאדי (אחיו) חזר בו ממש"כ בשו"ע שלו כשיטת ה"מעיל צדקה", וכתב שמידתו כמטבע הנקרא "פיטאצאק", ששטחו כ - 214 מ"מ"ר. והגר"ח נאה כתב ששיעורו כ - 200 מ"מ"ר. לשיטות אלו הגריס קטן רק משטח חתך אורך הזית, לפי זיתי ימינו. וע"פ המסורת מבעל "תרומת הדשן" גודל הגריס כמטבע הנקרא "הילבליק וינער" ששטחו - 96-110 מ"מ"ר. לשיטה זו הגריס קטן גם משטח "מוציא זית" גם ע"פ הזיתים בימינו. עיין ס' מדות ושיעורי תורה עמ' קנג-קנו.

¹³² כאמור, שיעור הגריס נקבע בגלל העובדה, שמגודל שטח זה ומעלה, ודאי שמקור הכתם הינו מדם האשה, ואילו כתם פחות מגודל זה, ייתכן שמקורו אינו אלא מדם הכינה.
ואכן, התקשו האחרונים בשיעור הגריס ע"פ שיטת ה"מעיל צדקה", איך ייתכן שכינה של ימינו תעשה כתם כל-כך גדול? ! ותוצו, שלכו"ע בעניין זה הולכים אחר גודל הגריס כפי שהיה בימי חז"ל, שכן הם אמרו והם אמרו, הם גזרו על הכתמים והם התירו כתם פחות מגריס. נמצא, שכתם פחות מגריס אינו בכלל הגזירה (עיין שו"ת שואל ומשיב ח"ג סי' נו, וטהרת הבית סי' א).
אמנם, מקצת מהאחרונים לא קבלו סברא זו. עיין שו"ת צמח צדק סי' קמה.
¹³³ חת"ס יו"ד סי' קנ, קפב, תשובה מאהבה סי' שסה, הנו"ב ועוד

נספח להערה 121:

איור מס' 1: אליפסה

גובה: 22.5 מ"מ

רוחב: 15.5 מ"מ

שטח: 273.9 ממ"ר

נפח: 2.83 סמ"ק

איור מס' 2 :

גובה: 22.5 מ"מ

רוחב: 15.5 מ"מ

שטח: 297 ממ"ר

נפח: 3.27 סמ"ק